

a skupin podle kulturních oblastí Slovenska. Výběr obrazových příloh je dobrý, v několika málo případech však nesouhlasí odkazy na obrázky.

Vl. Podborský

*J. Nenquin, Salt. A Study in Economic Prehistory. Dissertationes Archaeologicae Gandenses, De Tempel, Brugge 1961, 162 str., 11 tab., 5 map.*

Sůl hrála v životě pravěkého člověka významnou roli. Její sociální a hospodářský význam hodnotili mnozí archeologové, proto práce belgického autora J. Nenquina spíše shrnuje a srovnává již publikované výsledky celé řady výzkumů, než přináší nový faktický materiál. Tato skutečnost však neubírá práci na ceně, protože teprve seřazením známých fakt mohou vyniknout ty stránky, které je potřeba ještě objasnit.

V úvodu své práce připomíná J. Nenquin úlohu soli v pravěku od neolitické revoluce až k době největšího rozkvětu technik dobývání soli, v období latenském a římském. Autor pracuje s materiálem z Rakouska, Belgie, Francie, Německa, Anglie, Holandska, uvádí několik odkazů na Středozemí a jisté údaje z Polska a SSSR.

Celá studie je rozdělena do šesti základních kapitol. První je věnována historii výzkumů získávání soli. Už koncem 18. století a zejména v polovině 19. století si někteří historikové uvědomovali nezbytnost soli pro pravěkého člověka a seznámili se — napr. u Agricoly — s některými starými technikami získávání soli. Významným impulsem k řešení této otázky byly výzkumy v Hallstattu, kde byly také objeveny zbytky pravěkých štol na těžbu soli. Ve velké části literatury, věnované výzkumům v Hallstattu, se objevovaly různé teorie o pravěké těžbě soli. Také římská sídliště ve Francii v blízkosti solných pramenů a nálezy na anglickém pobřeží neustále upozorňovaly na otázku získávání soli. Téměř 200 let se archeologové setkávají s otázkou dobývání a transportu soli a ačkoliv je k tomuto tématu dostatek literatury, nedá se říci, že by tento problém byl vyřešen definitivně.

V druhé kapitole J. Nenquin uvádí všechny známé lokality výskytu soli v pravěkých nálezích v západní Evropě a uvádí doklady způsobu těžby soli na každé lokalitě. Ve Francii je známo 30 pravěkých nalezišť soli; sůl zde byla získávána buď vypařováním z mořské vody, nebo vypařováním z vody solných pramenů. Z území Německa a Rakouska je známo 33 lokalit a způsoby jsou v podstatě tytéž jako ve Francii; vedle toho je odtud známa těžba soli v dolech. V Anglii přes 100 lokalit, v Holandsku 3, v Polsku 3, 1 z Dánska, 1 v Maroku a 2 z území SSSR.

Třetí kapitola je věnována technikám získávání soli. Autor uvádí tři nejužívanější způsoby v novověku — dolování soli ze země, odpařování soli z mořské vody a odpařování ze solných pramenů. Dále si všímá klasičeských pramenů, které obsahují zprávy o způsobech dobývání soli. Podle těchto údajů se ve starověku získávala sůl z přírodních povrchových nalezišť, těžbou v podzemních dolech, ze solných pramenů, vypařováním z mořské vody, sběrem soli z odpařené mořské vody na pobřeží a spalováním „slaných rostlin“. Středověké texty uvádějí získávání soli z přírodních nalezišť, v dolech, slaných pramenech, odpařováním mořské vody v písku a vyvařováním soli prosyceného popele rostlin. Techniky získávání soli byly především určovány přírodními podmínkami, druhem solných zdrojů a klimatem. Tak v teplých pásmech stačilo k rychlému odpaření vody a krystalisasi soli sluneční teplo, zatímco v chladnějším podnebí, v Německu, Dánsku, Holandsku, bylo třeba používat při odpařování ohně. K přesnějšímu určování jednotlivých technik získávání soli napomáhá srovnání s etnografickým materiálem; ovšem porovnání pravěkých způsobů těžby soli se způsoby užívanými současnými primitivními společnostmi by vyžadovalo samostatnou práci. Jako etnografické paralely uvádí autor přírodní ložisko soli v jihozáp. Africe, solné doly v severní Americe, odpařování soli na slunci, běžné v okolí Mrtvého moře a v Číně při ústí Žluté řeky a d. Kapitoly o technikách získávání soli uzavírá stať o archeologických dokladech solné produkce. Výzkumy pravěkých solných dolů v Hallein-Dürnburgu, v Hallstattu i v Polsku přinesly řadu poznatků o délce a hloubce šachet, o tvarech nástrojů — špičáků a seker, zůstaly dokonce zachovány zbytky žebříků, kterými se vystupovalo na povrch a zbytky tašek, ve kterých se sůl vynášela ze šachet. V žádném případě se však nezachovala surovina, která byla těžena. Proto zůstává velmi nejasná otázka systému, jak se solné bloky vylamovaly, jak a v jakém množství se sůl dopravovala na povrch. Dosud není vyřešena otázka větrání šachet a při osvětlování pochodněmi byl přívod čerstvého vzduchu velmi důležitý.

Další technika, získávání soli odpařením vody, má celou řadu variant, lze ji ovšem rozdělit na dva základní způsoby: odpaření vody slunečním zářením a nebo odpařování pomocí ohně. Autor velmi podrobně studuje variantu druhého způsobu, tzv. „briquetage“. „Briquetage“ je známa z velkého počtu lokalit ve Francii, Belgii a Německu. Sůl se získávala z mořské nebo minerální vody, která stékala z hliněné nádoby na jakési lešení, sestavené z hliněných válečků, pod kterým hořel oheň. Sůl se zachycovala a krystalizovala na válečcích. V archeologických nálezích je mnoho dokladů, které svědčí o různých typech „briquetage“; zatím však nejsou výrobní po-

stupy — zejména upevnění nádoby a konstrukce ležní — zcela objasněny, i když např. v Halle-Giebichensteinu se archeologové touto otázkou a rekonstrukcemi velmi podrobně zabývali.

J. Nenquin také studuje sociální stránku produkce soli. Je pozoruhodné, jak obrovská množství soli byla — podle archeologických dokladů — vytěžena ze solných dolů a jak rozšířeny byly ostatní způsoby získávání soli. Tato skutečnost je dostatečně odůvodněna nezbytností soli a její výbornou směňovatelností. Je pravděpodobné, že se výrobou soli musel zabývat velký počet lidí, obyvatelé celého sídlště nebo dokonce celé oblasti.

Čtvrtá kapitola je věnována otázce datování německých, rakouských, francouzských a anglických lokalit. Autor bere v úvahu období od neolitu — ve Francii dokonce od paleolitu — až po římské období. Největšího rozkvětu dosáhla solná produkce v těchto oblastech v období laténském a římském. Autor uvádí, že několik lokalit na východním pobřeží Anglie bylo datováno použitím pylové analýzy.

V páté kapitole zhodnotil J. Nenquin hospodářský význam soli v pravěku, všechny druhy jejího uplatnění: v práci s kovy, při konzervaci, mumifikaci, při zúrodnování půdy, přípravě pokrmů atd. Sůl byla též používána jako měřítko hodnot i jako platidlo, např. v Černomoří byla vyměňována za otroky a za pšenici.

Obchod se solí a transport soli byl podle antických pramenů velmi rozšířen a dobře organizován. Známa je Via Salaria, která vedla přes celou Itálii, nebo v záp. Evropě Via Noricum. O význam soli v pravěku svědčí také řada místních názvů odvozených od soli a konečně také důležitá úloha soli v lidové magii a mytologii.

Spou práci končí J. Nenquin závěrem, ve kterém vytyčuje úkoly, které bude možno při použití moderních technických prostředků ještě vyřešit a tak přispět k hlubšímu poznání materiální kultury pravěkého člověka.

Studie J. Nenquina tedy přináší obraz — i když ne ucelený, protože pomíjí materiál z téměř celé východní Evropy — o stavu bádání a o problematice jedné stránky archeologických výzkumů. V tom je její nesporný přínos pro poznání historie lidské práce.

Jana Vignatiouá

A. G. Woodhead, *The Study of Greek Inscriptions*, Cambridge University Press 1959. Stran XI + 139.

Recenzovaná práce je stručný, ale mimořádně přehledný úvod do studia řecké epigrafiky, uvádějící velmi jasnou formou do všech teoretických i praktických otázek, s kterými se může setkat ten, kdo se chce zabývat problematikou starořeckých dialektů. Práce je rozdělena do deseti oddílů. Po krátké úvodní kapitole věnované značkám a symbolům, jichž se užívá v nápisných edicích, následuje kritický výklad o počátcích a o vývoji řecké abecedy. Autor tu nezapomíná zaujmout stanovisko i k mykénským textům; považuje Ventrisovo rozluštění za všeobecně přijaté, pokládá však mykénskou epigrafiku za natolik speciální disciplínu, že její problematiku — stejně jako kyperskou — do svých výkladů nezahrnuje. Pokud jde o chronologii vzniku řecké abecedy, nepřijímá autor radikální stanovisko Carpenterovo [viz např. *R. Carpenter*, *Folk Tale, Fiction and Saga in the Homeric Epics*, Berkeley 1958, str. 10nn., hlavně však *AJA* 37, 1933, 8n.], podle něhož došlo k adaptaci foinického písma pro účely řeckého jazyka teprve někdy v 2. pol. 8. stol. př. n. l., totiž v době těsně předtím, než vznikly první doložené řecké alfabeticke nápisy [nejstarší řecký alfabeticke nápis na athénské oinochoe pochází z doby kolem r. 725]; W. naopak pokládá mimořádnou podobnost nejstarší řecké abecedy s tzv. nápisem krále Meši z 9. stol. př. n. l. za dostatečně pádný argument pro poněkud vyšší chronologii oné adaptace a klade ji již na počátek 8. stol. př. n. l. [W. tedy nesdílí ani opačný extrémní názor o velmi raném převzetí písma od Foiničanů, jak jej prosazovala řada jiných badatelů; ve světle nejnovější práce o archaicke řecké epigrafice, která vyšla z pera *L. H. Jefferyové* pod názvem *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, 12nn., se nyní zdá, že pravda bude asi uprostřed mezi Woodheadem a Carpenterem — tj. že zrod řecké abecedy je asi nejspíše klást do poloviny 8. stol. př. n. l. Ve zbylé části druhé kapitoly si pak W. všimá osudů některých speciálních řeckých písmen a problematiky epichorických abeced; přitom hlavní pozornost věnuje třem z nich, abecedám ionské, která později zvítězila v celém Řecku, attické a korintské. V třetí kapitole vysvětluje autor pojmy *boustrophedon* [psaní střídavě zprava doleva a zleva doprava] a *stoichedon* [psaní tím způsobem, aby bylo každé další písmeno vždy přesně pod dalším písmenem předešlého řádku] a přechází ke kapitole čtvrté, která je věnována klasifikaci nápisů podle jejich obsahu; po řadě je tu probírána zejména obsahová problematika dekretů, různých seznamů a katalogů, dedikací, čestných nápisů, resp. i nápisů náhrobních, propouštěcích listin i nápisů prosopografického významu. Tato část práce je zakončena výběrem 29 nápisů k ilustraci nejdůležitějších z těchto typů. Pátá kapitola jedná o datování nápisů. Jsou to vlastně praktické rady hlavně pro ty, kteří si z různých důvodů potřebují ověřit správnost dosavadního datování toho či onoho nápisu. W. tu za tímto